

DAMASK

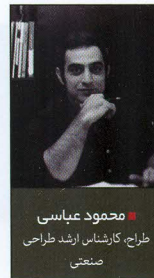
مسافر جاده ابریشم

در خانه های امروز

کلیدواژه‌ها: داماسک، پارچه، طراحی کلاسیک، طراحی داخلی، مبلمان

تکرار، تقارن، کثرت، همسان، شکوهمند، توانگر، مهتر، بورژوا، بسان زربفت... برجسته ترین واژگانی است در بیان داماسک. با خاستگاهی کهن، باستانی و همواره سنت گرا که فرا روی فرگشت‌های نو از دستان ماهر هنرمند تا دستگاه‌های پارچه بافی «ژاکارد» و از راه ابریشم تا اروپای نوگرا، جاودانه زیسته است.

داماسک (Damask) که در حقیقت از واژه عربی دمشق و یا دمشق گرفته شده است به نوعی از پارچه «سوری» گفته می شود همانند ابریشم، پشم، کتان، پنبه و الیاف مصنوعی با یک الگوی بافته شده به صورت گلدار و نقوش برجسته و یا مسطح.

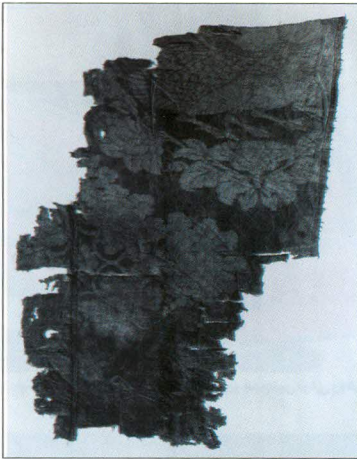

داماسک برگرفته از واژه دمسق یا دمشق است به عنوان شهری بزرگ و پویا که در زمینه گسترش و بازرگانی داماسک سهم بسزایی داشت. گفتنی است داماسک همچون کالایی اشرافی، شکوهمند و مجلل پس از گذر از راه ابریشم به آرامی مرزهای خود را فرو می‌ریزد و به گستره دیزاین، طراحی داخلی، مبلمان، کاغذ دیواری‌ها، و دنیای مد رخنه می‌کند. تا آنجا که به گواه نمونه‌های بسیار از طراحان نامدار می‌توان از آن به عنوان رویکردی در طراحی امروزی یاد کرد که از سویی با طراحی و الگوهای کلاسیک خویشاوند و هم‌تراز است و از سوی دیگر با آرت نوو^۱، رنسانس^۲، باروک^۳، جنبش هنر و پیشه، احیای روکوکو^۴، هنر ویکتورین^۵ و نوگرایی^۶ پیوند می‌خورد.

تکاه ۴. داماسک با الگوهای ابر و کاراکترهای چینی،

چین، دودمان یوآن ۱۲۷۱ تا ۱۳۶۸ میلادی

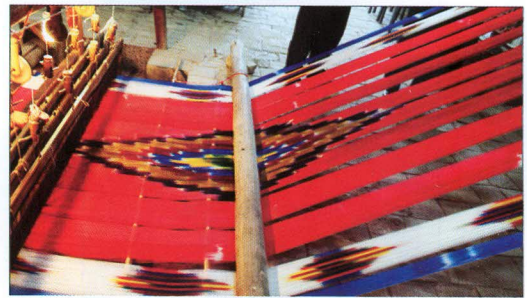
تکاه ۵. داماسک جنافی، پرندگان و نقوش، چین،

اواخر سده ۸ و ۹ میلادی

پیشینه و یافته‌های نخست داماسک به سیصد سال پیش از میلاد مسیح در چین باز می‌گردد (نگاره ۴ و ۵)، پیش از آنکه خود را به جایگاه‌های بافندگی شهر دمشق برساند به پنج روش در مراکز بافندگی بیزانس و اسلامی آغاز شده بود و پس از دمشق از راه ابریشم به دریای مدیترانه و اروپا سرازیر شد. داماسک‌ها پس از سده نهم میلادی در خارج از اسپانیای اسلامی نایاب بودند. در طی جنگ‌های صلیبی بافندگان زیر دستی که از یونان ربوده شده بودند در سیسیل ایتالیا به کار گماشته شدند؛ بدین سان در سده سیزدهم میلادی داماسک دوباره زنده شد و همزمان در فرانسه، هلند، بریتانیا و سرزمین‌های دیگر گسترش یافت.

هرچند جاودانگی و شکوه داماسک از یک سو بسیار وامدار
پیدایش انقلاب صنعتی و از سوی دیگر میل جنبش هنر و
پیشه^۱ به کالاهای دست ساز است، بی گمان برآمده از آزمون
دشواری است که امروزه به آن طراحی خوب^۲ می گویند. چرا
که با وجود فرگشت در الگوها، ساختار و بهره‌مندی‌های
نوین همچنان دارای هسته بنیادینی گرانمایه و ارزشمند است،
و آنچنان بی‌همتا که گویی هم اکنون پدید آمده است.
داماسک گونه‌ای پارچه است با الگوها و نگاره‌های برجسته،
به شیوه‌ای که الگوها در پشت پارچه دیده شود. از این رو
هر پارچه‌ای همراه با فراوانی نقش‌ها همانند ایکات‌ها و
دارایی‌ها^۳ (نگاره ۱)، زربفت‌های^۴ پر آوازه ایران (نگاره ۲ و ۳)،
پارچه‌های ابریشمی آراسته به نگاره‌ها و... داماسک به شمار
نمی‌آیند، بدین معنا که بازتاب نقش‌ها در پشت پارچه
نمایان نیست.

نگاره ۱. ایکات یا دارایی گونه‌ای روش رنگرزی و همچنین نوعی روش بافت پارچه

نگاره ۲. پارچه زربفت ابریشمی. بافنده: استاد سید حسین مژگانی. ۱۳۴۲ خورشیدی

نگاره ۳. پارچه زربفت ابریشمی. بافنده: استاد محمد سلیمیان ریزی. ۱۳۸۳ خورشیدی

نگاره ۷. مبلمان طراحی شده با رویکرد داماسک، سی.ای. بریتانیا، ۱۷۳۰

این گسترش و پیشروی در اروپا تا سده چهارده میلادی به آهستگی و با حساسیت همگام بود به گونه‌ای که تا پیش از آن واژه داماسک وجود نداشت و در پایان این واژه نخست در زبان اروپای غربی و فرانسه^{۱۲} پدیدار گشت. هر اندازه این گسترش با پژواکی آهسته هم‌نوا بود در پسندیدگی جامعه توانگر و سرمایه دار با آهنگی پر شتاب و بی درنگ پیش می‌راند و خانه‌ای از اشراف نبود که با داماسک‌ها در چارچوب پرده‌ها، رومیزی‌ها، دیوارها و مبلمان پوشیده و آراسته نگردد. (نگاره ۶ و ۷)

نگاره ۶. مبلمان طراحی شده با رویکرد داماسک، جان اچ پلتر، ۱۸۰۴-۱۸۶۲

پارچه‌های داماسک در اروپا بیشتر به نقش گیاهان، کله‌ها، جانوران و میوه‌ها آفریده شدند و با نقش و نگارهای انبوه کنگر^{۱۲}، آمیزه گیاهان و گاه نگارهای شکار، مونوگرام‌ها^{۱۴} به عنوان شیوه و روشی دلنواز شناخته شدند و چنان محبوب، دلنواز و فریبنده که پس از گذشت سال‌ها همچنان جاودانه و شکوهمند بر پارچه‌ها، کاغذ دیواری‌ها و پارچه‌های مبلمان خودنمایی می‌کنند.

سال ۱۸۰۰ میلادی سرآغاز و بازگشتی دیگر برای داماسک به شمار می‌آید که همزمان شد با اختراع دستگاه نساجی جعبه‌ای ژاکارد^{۱۵} در سال ۱۸۰۱، بدینسان صنعتگران ناچار نبودند به روند پیچیده، دراز مدت و پر رنج آفرینش پارچه‌های ابریشمی و دست‌بافت بسنده کنند و بدین گونه پارچه‌ها سریع‌تر و ارزان‌تر از گذشته به دست‌آویز صنعت و تولید انبوه برای تمام اقشار و خانواده‌ها در دسترس بود. از سوی دیگر این هجوم سبب کاهش محبوبیت آن گردید و تغییر جایگاه داد (نگاره ۸). پس از آن جنبش هنر و پیشه در اواخر سده نوزدهم میلادی در راستای ارج نهادن به کالاهای دست‌ساز و با کیفیت و همچنین بازگشت به صنایع دستی جانی دوباره به داماسک بخشید. ویلیام موریس^{۱۶} با اندیشه و آثاری والا در زمینه طراحی پارچه و کاغذ دیواری‌ها، که از پیشگامان این جنبش به شمار می‌رفت در پی تأثیرات با نفوذی که بر کاغذ دیواری‌های دوره ویکتورین داشت در سال ۱۸۶۴ الگوهای داماسک را جاودانه ساخت، هرچند آثار موریس داماسک‌هایی بسیار گرانبها بودند. (نگاره ۹)

همچنین یافته‌های نخست کاغذ دیواری چاپ شده به خانواده‌های انگلیسی در سال ۱۵۰۹ و با روش طراحی‌های تک رنگ مشکی فام باز می‌گردد، که گاهی با بخش‌های رنگی آراسته می‌شدند.

نگاره ۸. تصاویری از پارچه و کاغذ دیواری‌های داماسک، موزه

آلبرت و ویکتوریا

نگاره ۹. طرح‌هایی از ویلیام موریس بر روی پارچه و کاغذ دیواری

نگاره ۱۰. همجوشی و التقاط سنت، فرهنگ باستان و نوگرایی

با وجود ریشه‌های باستانی و تاریخی، نقش پردازی‌های داماسک امروزه نیز می‌تواند به روشی بی‌رقیب، لذت بخش، بازآرایی فرهنگ باستان و تمدن در التقاط با طراحی نوگرا پدیدار شوند. داماسک‌ها در چشم‌اندازهای دیداری و اندام‌وار بی‌همتا هستند، در طراحی داخلی نوگرایی خانه‌آبشار^{۱۷} یا اقامتگاه کافمن^{۱۸} توسط فرانک لوید رایت^{۱۹} که یکی از برترین شاهکارهای قرن بیستم به شمار می‌رود و پژواکی است از دلبستگی رایت به معماری ژاپن، یک داماسک زرین بر روی تختخواب در فضای چوب و شیشه اتاق خودنمایی می‌کند. آنها نفسانی، شگفت‌آور، شوق برانگیز و به همان سان شگرف و رازآکین هستند. (نگاره ۱۰)

نگاره ۱۱. احیای ارزشهای دیداری فرهنگ باستان با بهره‌گیری از کاغذ دیواری داماسک

نگاره ۱۳. هنر چیدمان مارتین راث فرش ایرانی و گیاهان، در بیان روایتی از سنت و آبجکت‌های فرهنگی

نگاره ۱۲. آثار جیسون سیف تکنیک و مدیوم‌های آکرلیک با الهام از نقش قالی‌ها و فرش‌های ایرانی

نگاره‌های داماسک به سبب آفرینش ارزشهای دیداری در رنگ، الگو و مبلمان در طراحی نوگرا همگام با تیزنگری، زیبایی و پیچیدگی از اهمیت والایی برخوردار هستند با این شرط که اجازه دهید مسحور کنند یا در فضای داخلی شعله ور شوند. هنگامی که دیواری با داماسک پوشیده می‌شود گویش و زبان باستانی در بستر رنگهای همسان آنگونه آمیخته می‌گردد گویی که میان آنچه هست و آنچه در گویش و زبان تاریخ است تعادل، پویایی و پارادوکسی مفهومی آفریده‌اید.

طراحی داماسک آن هنگام که پارچه‌ها و کاغذ دیواری‌ها را به سادگی با یکدیگر در می‌آمیزد، یک بار دیگر فرهنگ‌های پر بار و پر مایه را که نخستین بار در جهان بر پایه طرح و رنگ پدیدار شدند فراخوانی می‌کند. (نگاره ۱۱)

جمع بندی

در آن هنگام که چینیان به راز ابریشم پی بردند و پادشاهان بیزانس فرستادگانی برای پی بردن به این راز به چین فرستادند، سال‌ها پیش از آن رومیان مبالغه‌سیری برای زیبایی و آوازه زربفت‌های ایران می‌پرداختند، اشکانیان خانه‌های خود را با پرده‌های زری بافی می‌آراستند و هخامنشیان از پارچه‌های زربفت در قالی و گلیم بهره می‌جستند. هر چند در ارتباط با بازرگاری و جستار داماسک از فرهنگ‌هایی پر بار در این نوشتار نام به میان آمد، گفتنی است برخی رویکردها الهامی از هنر ایران و شرق بوده است، رویکردهایی همچون آرت نوو در چگونگی کاربرد نقوش گیاهان در زیبا سازی فضا به جای شکست آن برگرفته از نقش‌های اسلیمی، دکوراتیو شرق و سبک‌های زیبایی‌شناسی معماری ایرانی و اسلامی است.

جنبش هنر و پیشه و ام‌دار باز شناخت تفکرات عرفانی، هنر ایران زمین و نقوش ایرانی است، همچنین ویلیام موریس پژوهش‌های بسیاری در آثار هنری تزئینی ایرانی، چون قالی، شیشه گری، نساجی، ظروف سفالی ایرانی داشته و بیش از همه مسحور نقوش فرش‌های ایرانی بوده است. در واپسین جستارها همچنان نقوش اسلیمی، موتیف‌های ایرانی، نقش‌های قالی و فرش ایران در آثاری چون هنر چیدمان^{۲۰} مارتین راث^{۲۱} یا نگارهای جوهر و آکرلیک جیسون سیف^{۲۲} خود نمایی می‌کند (نگاره ۱۲ و ۱۳). نیک و شایسته است این گواهاها طراحان، هنرمندان، پژوهشگران، صنعتگران و... ایرانیان را در گذرگاه و روشهایی رهنمون سازد که در راستای احیا، باز شناخت و باز پرداخت فرهنگ، ارزش و هنر ایران زمین گام‌های بیشتر و کارسازتری بر دارند.

نگاره ۱۴. جعبه کشو دار، یوهان دانیل سومر، آلمان، ۱۶۴۳-۱۶۹۸

www.mahmoudabbasi.com

پی‌نوشت‌ها

یک یا چند حرف ترکیب شده‌اند.

۱۵. دستگاه بافندگی ژاکارد (Jacquard) که از نام مخترع او جوزف ماری ژاکارد برگرفته شده است.

16. William Morris

17. Fallingwater

18. Kaufmann Residence

19. Frank Lloyd Wright

۲۰. هنر چیدمان یا اینستالیشن آرت

(Installation Art) در بیان یک مکتب و سبک

هنری است، که اغلب در فضاها و محل‌های

خاص (site-specific) به صورت سه بعدی

جهت انتقال بیانیه‌ای و تبدیل به ادراک ما

طراحی و اجرا می‌گردند.

21. Martin Roth

22. Jason Seife

1. Damascus

2. Arts and Crafts Movement

3. Good Design

4. Ikat or ikkat

5. Brocade

6. Art Nouveau

7. Renaissance

8. Baroque

۹. سبک احیای روکوکو (Rococo Revival) در

زمان امپراطوری دوم فرانسه پدید آمد.

10. Victorian decorative arts

11. Modernism

12. Damas

13. Acanthus

۱۴. مونوگرام (Monogram) نمادهایی که با

منابع

۱. مؤگانی، سید حسین، ۱۳۸۰. گل‌های ابریشمی، انتشارات سروش
۲. النور. ج. هال، ۱۳۸۱. چین باستان، ترجمه مهدی حقیقت‌خواه، چاپ اول، انتشارات ققنوس
۳. هانس. ای. ولف، ۱۳۷۲، صنایع دستی کهن ایران، ترجمه سیروس ابراهیم زاده، چاپ اول
4. Broudy, Eric, The book of looms: a history of the hand-loom from ancient times to the present, UPNE, 1979
5. Kadolph, Sara J., ed.: Textiles, 10th edition, Pearson/Prentice-Hall, 2007
6. Jenkins, David T., ed.: The Cambridge History of Western Textiles, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2003
7. Spencer, David J. Knitting Technology: A Comprehensive Handbook and Practical Guide, Third Edition, 2001
8. Cahier, Charles, 376 decorative allover patterns : from historic tilework and textiles, Dover Publications Inc, 1989